

Menneskeverd i brytningstid

Alarmen går: Økt rasisme i Norge

Det gjør inntrykk når styreleder Ervin Kohn i Det mosaiske trossamfund¹ i desember slo alarm om økt rasisme i Norge. Allerede 9.november² skrev han at når nazister igjen marsjerer i gatene i Norge, med Fredrikstad som førstevalg, er «markering av Novemberpogromene/Krystallnatten viktigere enn noen gang»³. Også statsminister Solberg sier i et nyttårsintervju at nazimarsjen i Kristiansand var en kjempevekker, og bekrefter nødvendigheten av regjeringens handlingsplan mot ekstremisme.

Ervin Kohns alarm kom som en reaksjon på rapporten fra «Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter» (HL-senteret), der det ble påvist at en fjerdedel av befolkningen har muslimfiendtlige holdninger, nesten en tredjedel mener at muslimer ønsker å ta over Europa og fire av ti mener at muslimer utgjør en trussel mot norsk kultur. I underkant av 10 % har negative holdninger til jøder, mens 12 % forsvarer vold mot jøder. Kohn, som også er nestleder i Antirasistisk Senter, fortsetter:

«Samfunnet er i en brytningstid. Mange vet ikke hva slags verdisystem vi tilhører. Vi blir lettere forført av populistiske agitatorer, og det forstyrrer vårt moralske kompass. Fryktretorikken fra de siste valgkampene fører fordommer (..). Noen av fordommene (mot muslimer) likner konspirasjonsteorier mot jøder». Historieprofessor Frode Ulvund fremhever det samme poenget⁴, og sier at «anklagene om at muslimer lever i parallellsamfunn og er illojale mot staten ligner på fordommer mot jøder tidligere. Listen over anklager er nærmest identisk». Og på samme måte som med antisemittismen, er det ikke slik at fakta i nevneverdig grad påvirker disse fordommene. Både HL-senteret og Antirasistisk Senter går derfor inn for at myndighetene nå utarbeider en handlingsplan mot muslimhets, slik en tidligere har gjort mot antisemittisme og ekstremisme. Det er et klokt forslag.

¹ Klassekampen 16.desember 2017

² Klassekampen

³ Natten mellom 9. og 10. november 1938 organiserte naziregimet i Tyskland at 2000 synagoger ble brent, 7000 forretninger vandalisert og 30.000 jøder internert i konsentrasjonsleirer

⁴ Vårt Land 2.desember 2017

Solberg fremhevet at Norges største verdiutfordring i 2018 er «å inkludere flere i det norske samfunnet (..). Å fortelle mennesker at det ikke er plass til dem (..) er noe av det styggeste man kan si til et menneske».

Det er nå vel dokumentert at jøder og i økende grad muslimske barn skjuler sin identitet på grunn av økende mobbing og til og med trusler om vold i nærmiljøene⁵.

De farlige minnene – den monokulturelle tradisjonen

Jayne Svenungsson er nytt medlem av Svenska Akademien og professor i teologi ved Universitetet i Lund. Hun hevder at kirken må være en ubekvem røst som setter ord på alt som ikke er som det skal, og argumenterer for at dette er en viktig side av kirkens profetiske oppdrag. Hun knytter dette til den franske filosofen Derridas' begrep om en «otidsenlig» – udatert – røst, og sier: «Rättvisan kräver att tiden er ur led – att den innevarande tiden genomskärs av et ansvar för dem som inte längre er med oss och för dem som ännu inte er med oss. Teologien otidsenliga – udaterte – uppdrag handlar om att stå för historien, att tradera och förmedla farliga minnen – minnen om smärtssama episoder som vi gärna förtränger då de risikerar att störa harmonien i vår samtida kultur»⁶.

Ved dette årsskiftet og i møte med Kohns advarsel er det grunn til å minne hverandre om noen av de «farlige minnene» i vår egen kulturkrets og verdiarv. Fordommer, diskriminering og ekskluderende politiske og religiøse holdninger og handlinger har dype røtter i både norsk og europeisk historie. Det er utillatelig naivt å tro vi ikke fortsatt er formet av dette tankesettet. Vi merker det i samfunnsdebatten, på arbeidsplassen, i skolegården, rundt middagsbordet og i oss selv.

Vi er i ferd med å skape utenforskap hos mennesker født og oppvokst i Norge, slik det kommer til uttrykk når Warsan Ismail med bakgrunn fra Somalia, og en profilert, ung norsk muslim, i en reaksjon på de ny-nasjonalistiske strømninger stiller følgende spørsmål⁷: «Hvis mine barnebarn ikke blir norske, hva skal de da være?»

På en skremmende måte gjenkjennes spørsmålet som den 15-år-gamle Käthe Lasnik fikk da hun 16.november 1942 ble pålagt å levere registreringsskjema for jøder, og blant annet måtte svare på spørsmålet: «Når kom De til Norge?». Hun skrev: «Alltid

⁵ VL 8.12 s 4

⁶ Den profetiska rösten, Forelsening Per Beskows pris 2014,s23

⁷ Klassekampen 18.2.2017

vært her». Det hjalp ikke Käthe Lasnik, for 26. november ble hun ført til fangeskipet Donau og drept ved ankomst til Auschwitz-Birkenau 1. desember 1942, sammen med sin far, mor og søster.

Det er statistikeren Espen Sørbye som har skrevet Käthes fortelling. Han har som forsker påvist hvordan den demografiske statistikkutarbeidelsen i Norge helt fra 1845 har vært brukt som et redskap i å utvikle en norsk nasjonalitetsfølelse i tråd med den tyske, romantiske tradisjonen der nasjonsbegrepet knyttes til felles språk, historie, religion, kultur og avstamning⁸. I denne forståelsen har jøder, romfolk - og nå muslimer - ikke egentlig noen plass. Også i dagens statistikk regnes mennesker som innvandrere, selv om de er født i Norge. Ved folketellingen i 1815 var en, ifølge Sørbye, nærmere det franske nasjonalitetsbegrepet, der den som er fransk statsborger også regnes som en del av den franske nasjonen. Etter 1945 har Tyskland overtatt den «franske» forståelse av nasjon, naturlig nok, etter å ha gjennomlevd den romantiske og monokulturelle nasjonsforståelsen i sin ytterste og mest forferdelige form.

Hovedmålet for tilretteleggingen av statistikken i 1845 var å sørge for at minoritetene ble assimilert inn i majoritetskulturen, og å bygge opp under det romantiske nasjonsbyggingsidealet. Men statistikken ble også tjenlig når rasebiologien ved begynnelsen av forrige århundre vant respekt i vitenskapelige kretser i Europa og Norge.⁹

Rasebiologiens tenkesett åpnet for tvangssteriliseringen av omstreifere eller rombefolkningen på 1930-tallet. Professor Frode Helland har vist hvordan denne nå massivt avviste forestillingen fortsatt lever i enkelte marginale miljøer, som NRK og Harald Eia fant det opportunt å gi legitimitet i programmet «Hjernevask» i 2010¹⁰. Rasebiologiens rangering av kulturer var også med å begrunne den svært restriktive asylpolitikken i møte med flyktende jøder fra Tyskland etter Hitlers maktovertagelse. En fryktet at de ville bli dominerende i Norge. Bjarte Bruland har i sitt store standardverk om «Holocaust i Norge», utgitt i 2017, vist at hos Quisling og dermed Nasjonal Samling utviklet dette seg til en overbevisning om at «jødene var kjernen i en sammensvergelse som ønsket å tilintetgjøre det norske folk»¹¹. Dette rettfærdiggjorde

⁸ Espen Sørbye: Demografi, statistikk og rasisme i Agora nr 3.4 2014 s. 70

⁹ F.eks den første professoren i psykiatri, Ragnar Vold , jfr Sørbye s 81

¹⁰ Frode Helland: Rasisme uten rasister i Norge, Agora nr 3-4 2014 s 130ff

¹¹ Bjarte Bruland, Holocaust i Norge, s 14.

for Quisling den massive deportasjonen av jøder i 1942. En regner med at det på dette tidspunktet var ca. 2000 jøder i Norge.

Men fordommene mot jødene i Norge begynte ikke med Quisling. Grunnloven av 1814 nektet som vi vet jøder adgang til riket, sammen med munkeordener og jesuitter. Grunnlovens far, Christian Magnus Falsen, var i 1814 sorenskriver i Follo og bosatt på gården Vollebekk i Ås. Håkon Harket har oppsummert Falsens begrunnelse for jødeparagrafen i 8 punkter. Her nevnes to¹²:

- Fordi jøden aldri kan bli borger av noen stat hvor jøden ikke regjerer. Nikolai Wergeland istemte: «Fordi en sann jøde aldri kan bli en god borger».
- Jøden lever i en uopphørlig feidetilstand med enhver nasjon som tar ham imot, og hans religion gjør det til en plikt å arbeide for å ødelegge nasjonen.

Motstanden mot jøder var først og fremst bestemt av kulturelle og politiske vurderinger, påvirket av opplysningsfilosofen Voltaires beskrivelse:

«Kort sagt, vi anser dem som et uvitende og barbarisk folk, som lenge har forent snuskete grådighet med den mest avskyelige overtro og det mest uutryddelige hat mot alle de folk som har tolerert og beriket dem». En lignende omtale av jødene hadde Martin Luther fremført 200 år tidligere. Dette tok Bispemøtet i Den norske kirke et fornyet oppgjør med ved inngangen til reformasjonsjubileet i 2017.

Opplysningstidens kulturrangering gjaldt ikke bare jøder. I den amerikanske grunnloven ble afrikanske slaver bare tilkjent 3/5-dels menneskelighet, noe som rettfærdiggjorde den ekstreme behandlingen av dem¹³.

Tsarens hemmelige politi utga i 1903 «Sions vises protokoller» der forestillingen om jødernes konspirasjon for å overta verdensherredømmet var tema. Fortsatt betrakter mange denne som en korrekt beskrivelse av virkeligheten og tankegodset gjenfinnes både hos ny-nazister og i Hamas-paktens paragraf 22. I dagens Europa promoteres denne konspirasjonstenkningen i mange land ved den såkalte Eurabia-teorien, men nå er jødene byttet ut med muslimer. I følge denne tenkningen har muslimene en hemmelig plan om å islamisere Europa. I Norge skjer det derfor en sakte islamisering ifølge denne konspirasjonsteorien, selv om det bare bor ca. 150.000 registrerte

¹² VL 2.5.2014 s 41

¹³ Jim Wallis: "Americas original sin", s 46.

muslimer her - i underkant av 3%. Og de fleste av dem kjenner seg som en del av Norge, slik Bushra Isaq har dokumentert.¹⁴ I USA, der presidenten trapper opp den anti-muslimske politikk og retorikken er 1.1% av befolkningen muslimer, ifølge den nyeste PEW-Research-undersøkelsen. Til sammenlikning var det ca. 0.8% jøder i Tyskland da Hitler utropte dem til nasjonens fiender¹⁵.

De som hevder at norske verdier er truet av muslimer – og det er statistisk sett altså fire av ti av oss som mener dette - vil beskytte ønsket om et monokulturelt Norge som et fremtidsmål. Faktum er at det aldri har eksistert en eksklusiv monokultur i Norge, og at det som i dag kalles norske verdier i realiteten reflekterer de universelle verdiene i FNs menneskerettighetserklæring. De ble formulert i ruinene av et sønderskutt Europa som hadde høstet de bitre fruktene av monokulturens eksperiment i Tyskland, den europeiske kulturens høyborg¹⁶.

På tross av dette har forestillingen om den monokulturelle nasjonalstaten økende oppslutning i Europa. I tråd med den europeiske historien forstås dette slik at andre må ekskluderes, deporteres og marginaliseres. Jøder, muslimer, homofile og såkalte fremmedkulturelle blir anklaget for å true de europeiske nasjoners verdier og fellesskap. Deler av den «opplyste» allmennheten anser også mennesker med nedsatt funksjonsevne som unødvendige deler av en befolkning, slik f.eks. filosofen Singer hevdet i Oslo i høst. Alt sammen er gjenkjennelig fra det monokulturelle eksperimentet i det nasjonalsosialistiske Tyskland. I tillegg til jøder og fremmedkulturelle romfolk, ble som kjent 275.000 mennesker med nedsatt funksjonsevne utryddet fordi de ble for kostbare for skattebetalerne og truet rasens fremskritt. 12.000 homofile menn ble også utryddet som «sosiokulturelle sabotører», som egentlig tilhørte en egen og underlegen rase.

En annen visjon for Norge og Europa: Forsonet mangfold

Jødedom, kristendom og islam betrakter seg alle som Abrahams barn. Joav Melchior, rabbiner i Det mosaiske trossamfund, har en viktig observasjon om Abraham som jødernes første stamfar. Han skriver: «Mens Jakob ses på som den etniske far for

¹⁴ Jfr A-magasinet 27.10.2017

¹⁵ To bear witness, Holocaust Remembrance at Yad Vashem, Jerusalem 2008 s 26

¹⁶ Nasjonalsosialismens ødeleggelse av den tyske kulturmangfoldet er sterkt dokumentert i utstillingen i Berlin i 2013: Zerstörte Vielfalt – Ødelagt mangfold

israelittene, var Abraham far over mange folkeslag... I den jødiske tradisjonen er verden et sted med ulike folk med hver sin måte å knytte seg til Gud på». Den jødiske tradisjonen er forankret i at alle mennesker er skapt av Gud med samme verdi, og rangering av ulike nasjoners kultur er derfor en fremmed tanke. Moselovens bud om å elske den fremmede som seg selv, reflekterer denne innsikten.

Tilsvarende heter det i Koranen: «Å menneskehet! Vi skapte deg fra et enkelt par av mann og kvinne og formet deg til nasjoner og stammer slik at dere kan gjenkjenne hverandre. Husk at den mest ærefulle blant dere i Guds øyne er den som er mest rettferdig».¹⁷

I den kristne tradisjonen oppsummeres kristendommens universelle kjerne av Paulus i Galaterbrevet 3,27f: «Alle dere som er døpt til Kristus, har kledd dere i Kristus. Her er ikke jøde eller greker, her er ikke slave eller fri, her er ikke mann eller kvinne. Dere er alle en i Kristus Jesus».

I alle tre religioner har dette grunnlaget også vært tolket eksklusivt. Nasjonalistiske jøder har villet holde Abraham for seg selv og forlangt eksklusiv rett til omfattende landarealer andre folkeslag bor på. Innen islam har det omtalte verset vært tolket slik at det er nødvendig å ha en troende islamist som fyrste. Og i kristendommen har en konstruert skarpe skiller mellom fellesskapet i gudstjenesten og livet i samfunnet. Prisen vi alle har måtte betale, er aggressiv og ekskluderende politikk mot mennesker av annen kultur og annen religion.

I Salomos Ordspråk heter det: «Uten visjon¹⁸ blir folket ustyrlig». De europeiske kirkene står nå sammen om å utvikle en visjon for kirkene som ikke er den monokulturelle og eksklusive nasjonalismen. Vi vet av erfaring og kunnskap at slike visjoner har ført til de største ulykker i europeisk historie¹⁹. Veien fremover - for de menneskene som «ennå ikke er her», for å bli i Svennungssons begrepsbruk - må vi finne ved å virkeliggjøre erkjennelsen i FNs universelle erklæringen om alle menneskers like verdighet og rettigheter, og i den langt eldre visjonen i de før-europeiske abrahamitiske religionene om at den ene Gud har skapt et mangfold av mennesker og folk som alle bærer Skaperens bilde. Guds visjon er regnbuens

¹⁷ Sure 49.123, sitert etter Farid Esack: The Quran

¹⁸ «åpenbaring» i NB2011-oversettelsen

¹⁹ Jfr Sørbye, s 107

mangfold der livets grunnelementer av vann og lys sammen danner et vakkert, forsonet mangfold.

I de andres øyne ser vi Guds ansikt, mens i den monokulturelle visjonen ønsker en å finne sitt eget speilbilde i den andres øyne.

Håpstejn

I de fleste lokalsamfunnene i Borg bispedømme ser vi fruktene av de eksklusive monokulturenes politikk, men også tegnene til håp om en ny fremtid for oss og dem. I Sarpsborg bor en håndfull av de overlevende som flyktet fra de kristne serbernes massakrer i Bosnia, og fikk beskyttelse her. I Fredrikstad møter jeg regelmessige assyrere som er fordrevet av muslimske ekstremister i Tyrkia, Irak og Syria. I Sarpsborg møtte jeg unge afghanske gutter som flykter fra de etniske og religiøse ekstremistene i Taliban. Spredt i flere kommuner treffer jeg palestinere som er fordrevet av den israelske okkupasjons- og anneksonspolitikken. I Lørenskog og Moss treffer jeg buddhister som flyktet fra det kommunistiske Viet Nam, og i Nes og Mysen snakket jeg med unge gutter og jenter som flykter fra totalitær nasjonal-marxisme i Eritrea.

Det er all grunn til å berømme kommunene i Borg bispedømme for arbeidet med å gi beskyttelse til mennesker på flukt de siste årene. I 2017 bosatte kommunene i bispedømmet 1194 personer, 106 flere enn de var bedt om, og 500 færre enn i toppåret 2016. I 2018 er vi bedt om å gi beskyttelse til bare 440 personer, som en følge av Stortingsflertallets manglende vilje til å gi beskyttelse til en rimelig andel av verdens flyktninger.

Det fremgår av HL-senterets undersøkelse at 80% av nordmennene synes det er greit å ha muslimer i vennekretsen, mens 90% synes det er greit å ha jøder i vennekretsen. Det er derfor ikke slik at folk flest misliker muslimer eller jøder i nærmiljøet og opplever at de truer norske verdier. På mine mange skolebesøk i løpet av året, merker jeg også hvordan de som nå vokser opp i stor grad aksepterer forskjellighet og mangfold. Truslene de opplever er ikke andre kulturer, men kravene fra vår egen prestasjonskultur om prestasjoner, lykke og uniformitet.

Skolenes systematiske arbeid mot mobbing og for inkludering, fylkesmannens prosjekt «Bosetting av flyktninger i Østfold», kommunenes strukturerte arbeid, samt

mobiliseringen av frivillige organisasjoner og enkeltpersoner i lokalsamfunnet har bidratt til dette.

Alliansen mellom de med politisk ansvar og folkelige bevegelser for å gjennomføre det felles beste, er en stor styrke ved den nordiske samfunnsmodellen. Dette samvirket går helt tilbake til den lutherske reformasjonen og understrekingen av at alle mennesker har ansvar for å leve ut nestekjærlighet i sin stand og posisjon – det som i kirkens språk kalles det alminnelige prestedømme. Det har virkelig vært et håpstegn at denne samhandlingen har virket til beste for mennesker på flukt, selv om de på mange måter er annerledes enn oss.

På fagdagen for diakoner og diakonmedarbeidere i november i fjor ble Den norske kirke i Borg utfordret av Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDI) til å fortsette å mobilisere for inkludering, dialog og holdninger som nedbygger fordommer og rasisme.

Som majoritetsreligion og kulturbærer i Norge aksepterer vi denne utfordringen og det særlige ansvaret vi har for å være en inkluderende sosial kraft i lokalsamfunn og nasjon for dem som kommer hit med annen kultur og annen religion. Vårt arbeid med inkluderende kirke knyttet til mennesker med nedsatt funksjonsevne og deltagelsen i Dialogforum i Østfold, er viktige ressurser i dette arbeidet.

Konklusjon

Sammen er alle mennesker gitt oppdraget å leve i fred og rettferdighet med gjensidig anerkjennelse av hverandre, og forvalte hele skaperverket slik at kommende generasjoner kan nyte godt av Skaperens rause gaver. I den kristne kirke lever vi ut håpet og arbeider for at fremtiden er større enn det vi tror er mulig - og at Guds fred overskrider alle menneskelige fordommer.

Måtte vi i 2018 bli redskaper for denne Guds fred som viser seg i tegnet Gud ga Noah, den himmelske regnbuens mangfold. Sammen vil vi leve ut Jesu bønn, i lokalsamfunn og nasjon: «La din vilje skje på jorden som i himmelen», slik den er formulert i Den norske kirkes visjon: Mer himmel på jord.

Velsignet godt nytt år i 2018!